

IZ GERONTOLOŠKE LITERATURE

Pečjak Vid (2010). Človek in ekološka kriza – Kaj lahko prispevam k izboljšanju. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

PSIHOLOŠKI VIDIKI ONESNAŽEVANJA

Znani slovenski psiholog in pisatelj Vid Pečjak se je v svoji novi znanstveno-strokovni knjigi *Človek in ekološka kriza – Kaj lahko prispevam k izboljšanju* podal na zanj novo področje psihološke ekologije. »Ekoloških knjig in razprav imamo veliko, toda večinoma izhajajo iz tehnološkega, klimatskega ali moralno-etičnega ter ideološkega vidika, mnoge tudi z biološkega, medicinskega in socialnega, skoraj nobena pa iz psihološkega, četudi je človek tisti, ki povzroča težave in bo trpel posledice. [...] Vendar je prav psihologija poklicana, da odstre zaveso, ki prekriva sedanje ekološko stanje, saj je človek tisti, ki ga povzroča, prenaša in rešuje. Kljub temu pa se psihologi in tudi drugi družboslovci obnašajo, kot da jih to bolj malo zadeva.« (str. 9–10) Kot pravi avtor, ga je k pisanju spodbudil sin Andrej, vnet okoljevarstvenik. »Knjiga *Človek in ekološka kriza* je namenjena ljudem, ki jim je mar za okolje in za našo prihodnost, posebej mladim, ki bodo uničenje doživljali in trpeli na lastni koži,« pove v predgovoru in s tem nakaže močno medgeneracijsko dimenzijo skrbi za okolje. »Pomislim [...], kakšno otroštvo bodo imeli vnukovi vnuki. Vse bo drugače. Ne bodo imeli plastične hišice in konjička, ker plastike ne bo nihče več proizvajal. Ne bodo pili sadnega soka in se umivali s prozorno vodo, ker sadja in čiste vode ne bo več. Zaradi uničenega kmetijstva ne bodo jedli sendvičev. Nad travo ne bodo letali metulji in na cvetovih se ne bodo zibale čebele. Tudi mleka bo zmanjkalo. Po travnikih bodo smrdeli kupi smeti in se košatili

suhi ostanki rastlin. Električno bodo prejeli v omejenih količinah samo privilegirani prebivalci in supermarketi bodo zaprti. Nebo bo mračno, zastirale ga bodo sive megle in temni oblaki. Otroci se ne bodo igrali razgibanih iger, ker bo vsak prenaporen gib zahteval več kisika, kot ga bo lahko dobil v prevretem okolju, nasičenem s škodljivimi plini, kot so ozon, ogljikov dioksid in monoksid. Moj vnuček ne bo občutil zadovoljstva, ko bo gledal svoje otroke in vnuke, kot ga že danes ne občutijo prebivalci revnejših predelov sveta.« (Predgovor)

Katastrofičnih posledic ekološkega uničevanja si ni težko zamisliti, kar dokazujejo tudi številna literarna dela s to tematiko, kar nekaj jih je med drugim napisal tudi avtor sam (npr. *Zadnji odpor*, *Kam je izginila Ema Lauš* in njegovo zadnje delo *Kataklizma*). Vendar zgolj intelektualne ugotovitve ne zadostujejo. »Nenadoma se zgrozim. Obide me sebičnost. Svojemu vnuku ne privoščim tako krute usode! Konec koncev je le moj vnuk. Ali lahko kaj storim zanj? Jasno je, da ničesar. Samo odločna akcija vseh ljudi in organizacij za vse prebivalce bi morda kaj pomagala, a le pod pogojem, da nismo že presegli 'točke nevrnitve'. Nihče ne ve, kako se bo iztekla sedanja ekološka kriza, vsekakor bo še dolga in huda. Razširila se je že na ves planet. Tragično je to, da se ljudje niti ne zavedajo vseh posledic, dokler jih ne občutijo na lastni koži.« (Predgovor)

Glavnino knjige tvori obsežen prikaz sedanjega stanja in napovedi za prihodnost s številnimi primeri ekoloških katastrof, ki so se že in se še bodo zgodile zaradi človekove nepripravljenosti na temeljne spremembe načina življenja. Ključnega pomena pa je razlaga psihološkega ustroja človeka, ki pogojuje njegov odnos do okolja.

Avtor predstavi glavne človekove psihološke značilnosti in smeri v psihologiji, ki razlagajo človekovo vedenje v odnosu do okolja. Upoštevati moramo vse tri glavne psihične procese – spoznavanje, čustvovanje in dejavnost, žal pa je tako, da se z ekološkimi temami velikokrat ukvarjamo zgolj intelektualno. »O ekološki krizi beremo strokovne in poljudne članke, znanstvene razprave, knjige in gledamo filme, vendar jih vzamemo bolj kot zanimivosti kot pa resno grožnjo. Verjetno se preveč zanašamo na razum in premalo na svoja čustva, posebno na empatijo ali uživanje v druge ljudi. Pri tem pa ne moremo reči, da nam manjka solidarnost. Kadar udarijo ujme, ljudje zberejo veliko denarja, oblek in hrane za pomoč nesrečnejšem. Mnogi pomagajo pri delu. Ne moremo reči, da smo sebični, vendar pomagamo le takrat, kadar nesrečo vidimo ali o njej beremo ali slišimo. Pomagamo tukaj in zdaj, ne preprečujemo pa nesreč, ki se bodo gotovo pripetile v prihodnosti in ki jih zdaj ne poznamo.« (str. 52–53)

Posledice onesnaževanja so dolgoročne in sežejo v generacije izven našega emocionalnega dometa, preko naših hčera, sinov in vnukov, in ta v času slabitve medgeneracijske povezanosti morda še izgublja na svoji moči. »Zgrozimo se ob misli, da se naš vnuk duši v zastrupljenem zraku ali utaplja v divji, umazani povodnji, tega usmiljenja pa do nadaljnjih potomcev ne čutimo. Manjkajo nam stiki z njimi. Tudi tukaj velja rek: 'Kar je daleč od oči, je daleč od srca.' Vendar z eno razliko. Na preteklost ne moremo vplivati, na prihodnost pa lahko. Konec koncev veljajo človekove pravice tudi za prihodnje rodove. Mnogi se tega ne zavedajo, če pa se, ostanejo neprizadeti. Pomislimo, da prav tako, kot mi crkljamo svojega vnučka, bo tudi ta vnuk crkljal svojega. Seveda, če mu bo dano. Če mu bomo to dovolili. Če ne bomo vseh dobrin sebično pobrali zase, zdaj pa se opravičili pred svojo vestjo z besedami: 'Kaj nam mar, kako bodo živeli ljudje v naslednjem stoletju (ali tisočletju), takrat nas že davno ne bo več.' Zaradi takega stališča so vsa prepričevanja, dokazovanja

in navajanja števil in logika pravzaprav zaman.« (str. 52)

Če pa nam vendarle uspe, da se primerno čustveno vživimo v posledice ekološke krize, to mnogokrat še vedno ni dovolj, da bi temeljito spremenili vedenje. »Točko nevrnitve pa določajo tudi psihološki faktorji. Le kdo bi se odrekel motornim vozilom, elektriki in drugim dobrinam naše civilizacije? Nihče, vsaj ne prostovoljno. Raje propadamo, saj je še dovolj časa, ki nas loči do dokončnega propada. Mi ga ne bomo dočakali, na potomce pa raje ne mislimo.« (str. 17)

Tisti, ki želijo in zmorejo, pa lahko marsikaj naredijo sami in takoj, ne da bi čakali na zgled avtoritet. Poglavje Obrambni ukrepi je za ozaveščenega posameznika najbolj praktično uporaben del knjige. V njem avtor najprej razloži vzroke in razloge onesnaževanja. Le-to se lahko zgodi po nesreči, zaradi nevednosti ali neznanja, zaradi malomarnosti, zaradi komodnosti, nepriazdevnosti in namerno. Kazen je primeren ukrep v primeru namernega onesnaževanja, ostalo je mogoče odpraviti zgolj z visoko osveščenostjo posameznikov. Avtor nato navede 58 nasvetov za ohranjanje okolja. Nanašajo se na manjšo potrošnjo in porabo, ustrezno ravnanje z odpadki, varovanje voda, lokalno potrošnjo, prehranjevalne navade, izobraževanje sebe in drugih, energetsko varčno vedenje, spodbujanje političnih in gospodarskih ukrepov, zeleno energijo, ustrezno vožnjo, ravnanje z nevarnimi snovmi, ohranjanje rastlinskega in živalskega sveta in še kaj. Storimo lahko veliko, zato naj izgovor, da posamezniki ne morejo ničesar prispevati, za vedno izgine iz naše zavesti. S svojim vedenjem in vrednotami smo zgled za mlajše generacije, kar je ključno, saj lahko rešitev ekološke krize vidimo predvsem v celoviti vzgoji in spremembi vrednot. »Skrb za okolje bi morala postati ena od glavnih (in morda glavna) otrokova vrednota že v predšolski dobi in posebno v vrtcih in osnovni šoli, tako da postane prevladujoč motiv. [...] Čeprav slavni psihologi in humanisti v preteklem stoletju niso pisali o

ekološko osveščenem človeku, pa so podali nekaj osnov za vzgojo nove osebnosti in oblikovanje nove kulture in družbe. Menim, da morajo ta načela veljati tudi za ekološko osveščeno družbo. Današnja družba daje človeku znanje, prihodnja pa naj bi dodala sposobnost vrednotenja in samostojnega odločanja. Dosedanja vzgoja je posameznika spodbujala h konformizmu, k poenotenju, k temu, da se je pokoraval oblastnikom, prihodnja pa naj bi negovala ustvarjalnost in različnost v mišljenju in izražanju.» (str. 62–63)

Poglavitni problem ostaja dejstvo, da se pri ohranjanju okolja ne moremo zanašati na našo naravo in običajne načine obnašanja. »Trstenjak ima prav, ko pravi, da 'smo programirani za ledeno dobo, živimo pa v atomskem stoletju'.« (str. 61) Okolje kot vrednota zahteva aktivno udeležbo in prizadevanje, v marsičem pa tudi samopreseganje, tako kot vsaka druga načelnost. »Vsi ti ukrepi pa bodo imeli samo začasen in delen učinek, dokler ne dozori kultura, v kateri bo posameznik varoval in ohranjal okolje zaradi svojih notranjih razlogov, vse dokler se ne zave, da je okolje njegov svet in ne izrazi te vednosti v vsakdanjem vedenju.« (str. 98)

V epilogu avtor slednjič prizna, da je njegov pogled na prihodnost precej pesimističen, in nas hkrati svari pred pretiranim optimizmom. Skrb za okolje in prihodnost naših zanamcev moramo vzeti z vso resnostjo in jo obravnavati tudi kot problem človeka, družbe in kulture, v kateri živi. »Ekološko osveščeni znanstveniki dostikrat pozabljajo na človeka, ker ekološke krize ni in ne more biti brez človeka. Zato bodo zgolj tehnologije samo bič brez konja. Predvsem moramo spremeniti človeka, njegovo zavest in ustvariti novo kulturo z novo etiko in novimi vrednotami – ekološko kulturo prihodnosti. Zavedajmo se, da Zemlja in njene dobrine niso jama brez dna. Zemljo smo si samo sposodili od naših potomcev. Pravzaprav smo jo ukradli. Planet Zemlja smo ukradli svojim naslednikom. [...] Zamislimo si današnji (razviti) svet brez elektrike, nafte, vode, zdrave hrane, z natrpanimi bolnišnicami, obdan z nepretrgano

umazano megleno odejo – v kakršnem bodo živeli naši vnuki in pravnuki, da o daljnih potomcih ne govorimo. Menili bi, da je nastopil konec sveta. Ker pa spremembe prihajajo počasi, lahko upamo na zadovoljiv izid, čeprav krizam pogosto sledijo vojne (npr. druga svetovna vojna). Toda kakršenkoli bo izid, bo svet precej drugačen od sedanjega.« (str. 149–150) Vprašanje, ali bomo kot človeštvo zmogli kulturni premik, ki bi omogočil, da ta drugačnost ne bo tako črna kot napovedi, pa ostaja odprto.

Martina Starc

Pečjak Vid (2010). *Katakлизma ali Selenino maščevanje*. Ljubljana: Karantanija, 184 str.

OHRANITEV OKOLJA – ETIČNI IMPERATIV MEDGENERACIJSKEGA SOŽITJA

Vid Pečjak, starosta slovenskih psihologov, je med ustvarjalci poseben, ker je – kot pravi sam – »rimski jezdec«: z eno nogo jezdi skozi življenje na konju svojega obsežnega znanstvenega in strokovnega pisanja, z drugo na konju nič manj uspešnega leposlovnega pisanja knjig, zlasti znanstveno-fantastičnih. Isto vsebino včasih obdela vzporedno v obeh zvrsteh, kar smo na področju gerontologije in medgeneracijskega sožitja že doživeli. Četrto stoletja pred svojo *Psihologijo tretjega življenjskega obdobja* (1998) oz. *Psihologijo staranja* (2007) je napisal znanstveno-fantastično knjigo *Adam in Eva na planetu starcev* (1972), ki vsebuje toliko pronicljivih spoznanj o staranju in medgeneracijskem sožitju, da ji ni treba v ničemer zardevati pred mlajšima strokovnima sestrama.

Leta 2010 sta skoraj istočasno izšli dve njegovi knjigi, v katerih se je z ekološko problematiko uničevanja zemlje, zraka, vode in izčrpavanja Zemljinih surovin soočil na strokovni in literarni način. Strokovni knjigi je dal naslov *Človek in ekološka kriza – kaj lahko prispevam k izboljšanju*, znanstveno-fantastični pa *Katakлизma ali Selenino maščevanje*; ob tej se bomo ustavili.